

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

בין דור באי הארץ לדור יוצאי מצרים

לפרשת חקת (על פי שיעורים של הרב יהודה ראק והרב אמנון בזק)

6. **ולעיתים בצעקה לקב"ה, כמו ברפידים (שמות י"ז,**

ד):

"ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני"

7. **לעומת זאת, במי מריבה משה ואהרן אינם אומרים דבר, אלא תגובתם היא (במדבר כ', ו):**

"ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד, ויפלו על פניהם"

הנפילה על הפנים אופיינית לחומש במדבר, אך באופן כזה - בלא כל תגובה בדברים - הגיבו משה ואהרן רק פעם אחת, בעקבות חטא המרגלים (במדבר י"ד, ה). (הערה: בפעמים הנוספות שאנו נתקלים בנפילה על הפנים יש גם דיבור: בתחילת פרשת קורח ועדתו - "וישמע משה ויפל על פניו: וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר..." (ט"ז, ד-ה); ובהמשכה - "ויפלו על פניהם ויאמרו..." (ט"ז, כא-כב)). ונשאלת השאלה: האמנם תלונת בני ישראל כאן מצדיקה את הקשה שבתגובות, כמו על חטא המרגלים?

לדעת הרב אמנון בזק יתכן שזה גם הסיבה לכעס הרב של משה ואהרן על בני ישראל. לדעתו, התגובה החריפה שנקטו בה משה ואהרן היא תוצאה של אכזבתם הגדולה מן הדור החדש. קרוב לארבעים שנה חיכו משה ואהרן לרגע זה. לאחר שמותו דור יוצאי מצרים, שנכשלו ולא יכלו להשתחרר ממנטליות העבדות שאותה הפנימו במשך דורות רבים במצרים, קיוו משה ואהרן שהדור החדש יגיב באופן אחר על תלאות הדרך. והנה, נראה ששום דבר לא השתנה. גם הדור הזה כקודמו. לשם מה אפוא עברו ארבעים שנה של דריכה במקום?

על פי זה מציע הרב בזק להבין את פשר כעסו של משה ואהרן לאחר צו ה', ואת דבריהם הקשים לבני ישראל.

8. **במדבר כ', י:**

"שמעו נא המרים, הֲמֵן הסלע הזה נוציא לכם מים."

בפרשתנו מוצגים בפנינו בני הדור השני ליוצאי מצרים, העתידים להצליח במקום שבו נכשלו קודמיהם.

1. **במדבר כ' א:**

וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְּבַר צֹן, בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן

2. **וּמִפְּרֹשׁ רִשׁוֹי:**

'כל העדה' – עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר [יוצאי מצרים], ואלו פרשו לחיים

מופיע במדרש שספר במדבר מבדיל בין האור ובין החושך: בין הדור הראשון, שנכשל במשימתו, ובין הדור השני, שהצליח בה. לאור מדרש זה, היה מקום לצפות כי ההבדל בין שני הדורות יהיה חד כהבדל שבין היום ובין הלילה.

מבט חטוף בפרשתנו יביא למסקנה המטרידה שלכאורה דבר לא השתנה. בני הדור השני חוזרים על אותן טעויות שטעו בהן בני הדור הראשון. תלונותיהם על מזון ומים מעוררות תחושה של דה-ז'יה-וו.

תלונות אלו הכוללת העדפת מוות מוקדם על פני מוות ברעב ובצימאון במדבר בוטאו בעבר על ידי דור יוצאי מצרים, כגון במדבר סין.

3. **שמות ט"ז, ג:**

"מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע, כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב"

4. **או ברפידים (שמות י"ז, ג):**

"ויצמא שם העם למים וילן העם על משה, ויאמר למה זה העליטנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא."

אף על פי כן, תגובתם של משה ואהרן לתלונה החדשה חורגת מכל התגובות לתלונות שהיו עד כה. על התלונות הקודמות תמיד הגיב משה בדברים.

לעיתים הוא הגיב בדברי מוסר, כגון במדבר סין.

5. **שמות ט"ז, ו:**

"ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל, ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים"

בעלות המשעבד. ההבדל בין בן חורין לעבד אינו רק הבדל כלכלי אלא גם הבדל קיומי. על כתפיו של האדם החופשי מוטלת אחריות רבה, בעוד שהעבד תלוי לגמרי באחרים: כל ענייניו מנוהלים בידי אדוניו; אין לו בחירה לעצמו, והוא זקוק לאחרים שיתמכו בו; החלטותיו אינן מייסרות אותו, מפני שהוא לעולם אינו מחליט. חרף היותו משועבד, העבד משוחרר מן הדאגות שהן חלק בלתי-נפרד מן המחויבויות הנלוות לעצמאות אישית.

מתוך הבנתם המעמיקה את האופי האנושי קבעו חז"ל בנחרצות.

12. גטין יג ע"א:

"עבדא בהפקרא ניחא ליה"

העבד, מנקודת ראותו המוגבלת, מעדיף את העדר המחויבות המאפיין את השעבוד. אמנם התורה קבעה שבנסיבות מסוימות אדם רשאי להעדיף חיי עבדות על פני חירות.

13. שמות כ"א, ה:

וְאִם אָמַר יֹאמֵר יְעָבֵד: אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי, אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי; לֹא אֵצֵא חֶפְשִׁי

ואולם, במקרה כזה חייבים לרצוע את אוזנו של העבד. לפי חז"ל, פעולה זו מעידה כי הבחירה להישאר בעבדות מנוגדת לתפיסת המחויבות לקב"ה, כפי שהובהרה הן במצרים הן בהר סיני.

14. שמות כ"א, ו:

וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו... אֶל הַדֹּלֵת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה, וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוּ לְעֹלָם

15. ומפרש רש"י (רש"י שם, על פי קידושין כב ע"ב):

ומה ראה אֶזְנוֹ לְהַרְצֵעַ מִכָּל שֵׁאֵר אַבְרָם שִׁבְגוּף? אמר רבי יוחנן בן זכאי... אֶזְנוֹ שִׁשְׁמַעָה עַל הַר סִינַי 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' (ויקרא כ"ה, נה) והלך וקנה אֶזְנוֹ לְעַצְמוֹ – תִּרְצַע.

רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר: מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרת 'כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם', ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אֶזְנוֹ לְעַצְמוֹ – יִרְצַע בַּפְּנִיָּהּ

ומסביר הרב יהודה ראק: על פי היהדות, למחויבות דתית נחוצה חירות קיומית. אף שאדם חייב להכניע את רצונו לקב"ה ללא תנאי ולקבל ללא עוררין את צו ה', הקב"ה אינו חפץ בציות המשעבד את האדם באופן קיומי, כי אם במחויבות המרוממת את רוחו של האדם.

16. אבות פ"ו מ"ב:

וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱ-לֹהִים הַמָּה, וְהִמְכַתֵּב מִכְּתָב אֱ-לֹהִים הוּא, חֲרוֹת עַל הַלְּחָת' (שמות ל"ב, טז) – אל תקרא חרות

ונשאלת השאלה: האומנם אין שום הבדל משמעותי בין שני הדורות? האם ההבדל היחיד הוא באירוע מבודד אחד - חטא המרגלים, שלא חזר אצל בני הדור השני? על מנת לענות על השאלה ננסה להתבונן במבט בוחן באותם אירועים הנראים כחזרה על מעשי הדור הקודם. נתחיל בתלונה על המן.

9. במדבר כ"א, ד-ה:

וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָרָדִים יַם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוּם, וַתִּקְרָא נֶפֶשׁ הָעָם בְּדָרָךְ. וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאֶ-לֵקִים וּבַמֶּשֶׁה: לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר? כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מַיִם, וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַלָּחֶם הַקָּלָקַל

התלונה המקבילה של בני הדור הראשון נמצאת בפרשת בהעלתך.

10. במדבר י"א, ד-ו:

וְהָאִסְסִפְסִף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תְאוּהוּ, וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְכוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ: מִי יֶאֱכַלְנוּ בָּשָׂר! זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם, אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים, וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יִבְשֶׁה, אֵין כֹּל, בְּלִתֵּי אֵל הַמָּן עֵינֵינוּ

בתלונה הראשונה על המן מעלים בני ישראל זיכרונות מן התפריט הנפלא שממנו נהנו תחת יד מצרים. זוהי בוודאי תגובה מוזרה וכפוית-טובה, והתמיהה שבה מתחזקת למקרא המונח המפתיע "חנם": גם אם נקבל את הטענה שהמשעבדים המצרים פינקו את עבדיהם במיטב המעדנים, קשה להתרשם מנדיבותם; בני ישראל שילמו על סעודותיהם ביוקר רב – בעבדות ובדם. איזה מחיר, לעומת זאת, ביקש הקב"ה בתמורה למן שירד מדי יום מן השמים?

חז"ל נתנו כמובן את דעתם לאבסורדיות שבטענה הזאת. רש"י מביא את ביאורו מאיר העיניים של הספרי.

11. בהעלתך כט - ספרי במדבר פִּיסקָא פִּז:

וכי יש בענין שהיו המצריים נותנים להם דגים בחנם, והלא כבר נאמר 'ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם' (שמות ה', יח), אם תבן לא היו נותנים להם בחנם, ודגים היו נותנים להם בחנם?! ומה אני אומר 'חנם' – חנם מן המצות

לפי הפירוש הזה, תלונתם של בני ישראל סבה על הדרישה לציית למצוות שניתנו להם מהר סיני. הם נזכרו בחיים המשוחררים שהיו להם במצרים, קודם שהוגבלו על ידי צו ה'. האוכל שקיבלו במצרים לא הותנה בקיום תורה ומצוות. המן, לעומת זאת, חייב איפוק וקבלת נורמה הלכתית: מותר היה ליטול ממנו רק כמות מוגבלת ורק בימים מסוימים, וכל מה שנלקח חייב היה להיאכל בתוך זמן קצוב.

מה טמון בתשתית התלונה הזאת? בני ישראל שבפרשת בהעלתך השתחררו זה עתה מן השעבוד. אלא שהמעבר המורכב מעבדות לחירות מצריך יותר מאשר ביטול

שאינם נכנסים מיד לארץ ישראל. על מנת להימנע ממעבר בארץ אדום פנו בני ישראל אחורה, לכיוון ים סוף, במקום ללכת בדרך הישרה לארץ כנען. נפשם נקעה מן המדבר ומן המן, והם קוראים תיגר על משה: האם הוצאת אותנו ממצרים למות במדבר?! הלוא הייתה מטרת היציאה ממצרים ירושת ארץ ישראל, ארץ החיטה ונחלי המים?! בני ישראל חסרי סבלנות, לא הססנים; הם גדושי ביטחון עצמי, לא משותקים מפחד.

השוואת התלונות על המים בשני הדורות מגלה תקבולת ניגודית ביניהן. בני הדור הראשון טוענים שלא הייתה סיבה להוציאם ממצרים ולסכנם במדבר.

18. שמות י"ז, ג:

לְמָה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם, לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי וְאֶת מִקְנֵי בְצִמָּא

טענתם של בני הדור השני מופנית בכיוון ההפוך – לעבר ארץ ישראל, ולא חזרה למצרים.

19. במדבר כ', ג-ה:

וַיִּרְבֵּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לְאַמֵּר: וְלוּ גִוַעְנוּ בְּגֹועֵ אֲחִינוּ לִפְנֵי ה'! וְלָמָּה הִבַּאתָם אֶת קָהַל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵירָנוּ? וְלָמָּה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַרְעֵ הַזֶּה, לֹא מִקְוֹם זָרַע וְתֵאֵנָה וְגַן וְרִמּוֹן, וּמִים אֵין לְשָׁתוֹת

עם מותה של מרים הפסיקה הבאר לתת מים לעם. הם מוצאים עצמם באמצע המדבר ללא מקור מים, ובצימאונם הם מתחילים להתלונן על המדבר. אלא שבאופן מפתיע, אין הם מתלוננים מיד על הצימאון; קודם לכן הם מציינים את המחסור ב"זרע ותאנה וּגַן וְרִמּוֹן", ורק אחר כך הם אומרים "ומים אין לשותות". הטענות המשונות הללו אינן מותירות מקום לספק באשר לכוונותיהם האמתיות: ידוע לכול כלפי מה רומזים תאנה, גפן ורימון, וברור לחלוטין מה העסיק את מחשבתם. חרף המחסור במים, תלונתם מופנית כלפי העובדה שהם נמצאים עדיין במדבר הגדול והנורא. לאחר ארבעים שנה, הגיעה השעה להיכנס לארץ ישראל.

"חטאנו כי דברנו במשה ובך"

לאחר סיומה של פרשת מי מריבה, שוב מזדמנת לבני הדור החדש סיטואציה מוכרת מימי הדור הקודם.

20. במדבר כ"א, ד-ה:

"ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום, ותקצר נפש העם בדרך: וידבר העם בא-לוקים ובמשה, למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל".

אלא חרות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה

אדם צריך להיות מסוגל לקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצוות כאדם חופשי. מוטל עליו להיות מסוגל לממש את הבחירה החופשית – את היכולת לבחור בין טוב ורע, בין חיים ומוות. חייב הוא לקבל עליו את האחריות לבחירותיו. אדם בן חורין גואל את עצמו על ידי בחירתו בחיים. בניגוד חד לכך, העבד מעדיף לשחרר את עצמו מן האחריות, אבל בכך הוא משעבד את עצמו קיומית; הוא מקבל פקודות ומבצען על מנת שלא להיות כבול באחריות ומיוסר בהחלטות.

אף שבני ישראל יצאו משעבוד מצרים, הם טרם נגמלו מצורת החשיבה של העבד. אף שקיבלו את התורה והצהירו באומץ "נעשה ונשמע", יציאתם מעבדות לחירות טרם נשלמה. משום כך מתלוננים הם על המן, שתבע מהם אחריות ומחויבות רוחנית, וזכרים בגעגועים בחיים נטולי-המחויבות של שעבוד מצרים.

כשעסקנו בפרשת המרגלים הערנו שגזר הדין נבע בחלקו מחוסר הבגרות של העם. לעם ישראל חסרו הביטחון וקור הרוח שהיו נחוצים לכיבוש ארץ כנען. התלונות שיקפו פגם אופי של עם שאיננו מעוניין לקבל עליו את האחריות הדרושה למימוש הייעוד היהודי. מניתוח התלונות על המן עולה כי ליקוי זה צף על פני השטח כבר בתחילת המסע מהר סיני.

כלומר, הגזרה שנגזרה על בני הדור הראשון – מותם במדבר סיני – קשורה קשר חזק לתלונות שבתחילת המסע. יש קו מקשר בין התלונות על המן ובין חטא המרגלים; שניהם משקפים פגם בסיסי באופייה של אומה שגדלה תחת שעבוד.

כעת נשוב לפרשתנו.

17. במדבר כ"א, ד-ה:

וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָר דְּרֹךְ יַם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוּם, וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בְּדֶרֶךְ. וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאֶל-לִקְיָם וּבְמִשֶׁה: לְמָה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְמוֹת בְּמִדְבָּר? כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מִים, וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַלְחָם הַקֶּלְקֵל

לכאורה מתלוננים כאן בני הדור השני, כאבותיהם, על היציאה ממצרים. אלא שבתלונתם זו יש דבר תימה: מדוע הם אומרים כי עתידים הם "למות בַּמִּדְבָּר"? אף אם נמאסה עליהם אכילת המן ארבעים שנה, חד-גוניות איננה מסכנת חיים על פי רוב. יתר על כן, מדוע הם מתלוננים על מחסור במים? הלוא בפרק הקודם קראנו שהבאר שבה לתת מים לעם!

ומסביר הרב יהודה ראק, שניכר בבירור שהעם אינם מתגעגעים לארץ מצרים, אלא מביעים את תסכולם מכך

ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו: למען יאמינו כי נראה אליך ה' א-לוקי אבתם, א-לוקי אברהם א-לוקי יצחק וא-לוקי יעקב".

ואכן, השימוש בנחש ובשאר האותות השיג אז את התוצאה המקווה.

24. שמות ד', ל-לא:

"ויעש האתות לעיני העם: ויאמן העם, וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עֲנִים..."

גם כאן, אפוא, נועד הנחש להביא את העם לאמונה, אלא שבניגוד ליציאת מצרים, שבה נס הנחש אירע רק פעם אחת - לבני הדור החדש יהיה נחש הנחושת תזכורת יומיומית לנוכחות השכינה.

25. במדבר כ"א, ט:

"ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס, והיה אם נשך הנחש את איש - והביט אל נחש הנחשת וחי"

26. ומסכם הרב בזק:

מובן, שאין זו מציאות אידיאלית. אמונת עם ישראל אינה צריכה להיות מבוססת על פחד מתמיד מנחשים ועל הצלה על ידי נחש הנחושת. אולם לעיתים נדרשים צעדים כגון אלו כדי לשנות מסלול.

ננסה לבחון כעת באיזו מידה הועילה הנהגת הנחש ובאיזו מידה היא תרמה לאמונתם של בני הדור החדש.

"אז ישיר"

מיד לאחר פרשת הנחשים מתוארים מסעות בני ישראל, המובילים לשירת הבאר. כאן אנו יכולים לעמוד על השוואה נוספת בין דור יוצאי מצרים לבין הדור החדש. דור יוצאי מצרים הגיעו לשיא אמונתם לאחר קריעת ים סוף.

27. שמות י"ד, לא:

"וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים, וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" כתוצאה ישירה ממדרגה גבוהה זו של אמונה, פתחו משה והעם בשירת הים.

28. שמות ט"ו, א-ב:

"אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר - אשירה לה' כי גאה גאה..." במקביל, לאחר חציית נחל ארנון מופיעה שירה נוספת, והפעם - בני ישראל שרים בעצמם, בלא סיוע ודרבון ממש.

29. במדבר כ"א, יז:

"אז ישיר ישראל את השירה הזאת, עלי באר ענו לה..." הלשון הדומה מעידה על ההשוואה שבין שתי השירות, שלא נעלמה מעיני חז"ל והמפרשים.

על תלונה זו, אופן התגובה של משה ואהרן הוא יוצא דופן: הם כלל אינם מגיבים, ובמקום זה מגיעה מייד תגובת הקב"ה.

21. במדבר כ"א, ו:

"וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם, וימת עם רב מישראל".

בכך לא נסתיימה חריגותה של פרשה זו. לאחר המכה הקשה פונים בני ישראל אל משה, ומבקשים ממנו להצילם מהנחשים.

22. במדבר כ"א, ז:

"ויבא העם אל משה ויאמרו - חטאנו כי דברנו בה' ובך, התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש..."

משה התפלל ובני ישראל נושעו מצרת הנחשים בעזרת נחש הנחושת; אך יש לשים לב לכך שזוהי הפעם הראשונה שבני ישראל מכירים בחטאם ומודים בו בפה מלא! תופעה זו לא התרחשה כלל בתלונות הקודמות על משה. ונשאלת השאלה: מדוע דווקא כאן חזרו בני ישראל בתשובה?

מסביר הרב אמנון בזק: שנראה, שפרשת הנחשים מסמלת את שינוי דרך ההנהגה של עם ישראל. אחרי פרשת מי מריבה מסתבר שדברי מוסר אינם מספיקים, ועל תלונה יש להגיב במלוא החריפות - בעונש. צעד חריף וחסר-תקדים זה נועד לעצור את ההידרדרות, ולהביא את עם ישראל לעבודת ה' מיראה, שתביא את העם בסופו של דבר לאמונה. ואכן, מכאן ואילך שוב לא התלוננו בני ישראל. תלונת הנחשים הייתה התלונה האחרונה.

(הערה: ענישה מיידית בעקבות תלונה הייתה עד כה רק באירוע אחד - בפרשת המתאוננים: "ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה', וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה: ויצעק העם אל משה, ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש" (י"א, א-ב). גם שם הענישה המיידית הביאה לצעקת העם אל משה, אך הם לא הכירו בחטאם ולא התחרטו עליו. יש לשים לב, ששם פגע העונש רק "בקצה המחנה", בניגוד לפרשת הנחשים - "וימת עם רב מישראל").

על פי זה מציע הרב אמנון בזק להבין את משמעות הענישה דווקא על ידי נחשים. הנחש נועד מתחילת סיפור יציאת מצרים להביא לאמונה מתוך יראה. כשפנה משה לקב"ה במעמד הסנה והביע את חששו - "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'" (שמות ד', א), מציע לו הקב"ה להשתמש בנחש כדי להביא את העם לאמונה.

23. שמות ד', ב-ד:

"ויאמר אליו ה' - מה זה בידך, ויאמר - מטה: ויאמר השליכהו ארצה, וישליכהו ארצה ויהי לנחש, וינס משה מפניו: ויאמר ה' אל משה - שלח ידך ואחז בזנבו, וישלח

30. **רש"י כ"א, יד:**

"כשם שמספרים בנסי ים סוף - כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים"
ומדגיש הרב בזק, שתוכן שירת הבאר מעיד על שיתוף בין מעשי הקב"ה ובין מעשי אדם: מצד אחד, הבאר ניתנה להם ע"י הקב"ה.

31. **במדבר כ"א, טז:**

"הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים"

32. **אך מצד שני, נאמר בשירה (במדבר כ"א, יח):**

"באר הפרוה שרים כרוה נדיבי העם"

תוכן זה עומד בניגוד לתוכן שירת הים, המספרת כולה את סיפור מלחמתו של הקב"ה בעצמו נגד מצרים. מסתבר, אפוא, שהדור החדש עתיד ליטול חלק פעיל יותר בגאולתו מאשר הדור הקודם, הפסיבי.

"ויכהו ישראל לפי חרב"

ההבדל בין התנהגות בני ישראל לפני פרשת הנחשים לבין התנהגותו אחריה בולט גם בהמשך הפרשה. לאחר חטא מי מריבה, כשהתברר שהעם עדיין לא הגיע למדרגה הראויה, משה המשיך לפעול כמנהיג בודד.

33. **במדבר כ' יד:**

"וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום..."

לעומת זאת, לאחר פרשת הנחשים, לאחר שהעם חזר בתשובה והתחיל דרך חדשה - הרי ששוב אין הוא זקוק לפעילותו של משה, אלא מסוגל לפעול בכוחות עצמו.

34. **במדבר כ"א כא-כב:**

"וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמרי..."

ואכן, תגובת העם לסירוב שני המלכים להתיר להם לעבור בארצם היא שונה. לאחר שניסיונות השכנוע כשלו ומלך אדום יצא לקראת ישראל - בני ישראל נטו מן הדרך. לעומת זאת, לאחר סירובו של סיחון - בני ישראל יצאו לקראתו למלחמה והכו אותו. ונשאלת השאלה: מהי הסיבה להבדל זה?

לכאורה, התשובה מפורשת במקום אחר (כפי שביאר הרמב"ן): בפרשת דברים, בעיצומו של הנאום ההיסטורי של משה, נאמר במפורש שאסור להילחם בבני עשו היושבים בשעיר.

35. **דברים ב', ד-ה:**

"ואת העם צו לאמר - אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר, וייראו מכם ושמרתם מאד: אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל, כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר".

בניגוד לכך, מסופר שם שמשה צוה מראש להילחם בסיחון לאחר שיסרב לתת לישראל לעבור בגבולו.

36. **דברים ב', לא:**

"ויאמר ה' אלי - ראה החלתי תת לפניך את סיחון ואת ארצו, החל רש לרשת את ארצו".

אולם מדוע הסבר זה אינו מופיע בפרשתנו? בפרשת חוקת אין שום איזכור לדברי ה', לא לפני הפנייה לאדום ולא לפני המלחמה עם סיחון!

ומציע הרב בזק להסביר, ששני החומשים מתארים שתי בחינות שונות של המציאות. נקודת המבט של חומש דברים מבוססת על מעמדן של האומות ועל ירושת הארץ: היות שבני שעיר קיבלו נחלה - אין שום טעם להילחם בהם, ואילו ארצו של סיחון מיועדת לירושת בני ישראל. לעומתו, ספר במדבר מציג זווית ראייה שונה, שלפיה היה ראוי שכך יסתיימו שני המפגשים גם בלי קשר למעמדן של ארצות אדום וסיחון.

לפי התיאור שבפרשתנו, ההבדל בין שני העימותים נובע ממעשיהם של ישראל וממעמדם הרוחני: לאחר חטא מי מריבה, כשהתברר שעם ישראל לא הגיע למדרגה הראויה, אין הוא יכול לצאת למלחמה נגד בני אדום. מבחינה זאת, אי-היציאה למלחמה ממשיך את אזהרת ה' למעפילים. לאחר חטא המרגלים.

37. **במדבר י"ד, מב:**

"אל תעלו כי אין ה' בקרבכם, ולא תנגפו לפני איביכם"

לעומת זאת, לאחר פרשת הנחשים ושירת הבאר כבר הגיע העם למדרגה שבה הוא יכול להילחם ולנצח את האומות, ולכן הוא נלחם בסיחון.

לאחר הניצחון על סיחון, כבר סלולה הדרך להבטחת עזרת ה' במלחמה נגד אויבים אחרים. ואכן, בסוף פרשתנו, לפני המלחמה נגד עוג מלך הבשן, מבטיח הקב"ה למשה עזרה במלחמה.

38. **כ"א, לד-לה:**

"ויאמר ה' אל משה - אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו, ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון: ויכו אותו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד, ויירשו את ארצו".

39. **ומסכם הרב בזק את משמעותם החשובה של**

האירועים בפרשתנו:

בתחילת דרכו של הדור השני נראה היה כי אין הוא טוב מקודמו. תחושה זו הביאה לנפילתו של משה במי מריבה. אולם בהמשך, לאחר השימוש החרוג במכת הנחשים ובנחש הנחושת, התברר כי דווקא דרך יראת העונש הצליח הדור החדש להתמודד עם בעיותיו. היראה הובילה לאהבה, שהתבטאה בשירת הבאר, ולאחר מכן לאמונה חזקה בה', שהביאה לניצחון הגדול על סיחון ועל עוג. כעת, נפתחה הדרך לבני אותו דור להיכנס לארץ ישראל.